

Zavgorodniy V. The Concept of «Mechanism of Implementation the Decisions of European Court of Human Rights»: Issues of Terminological Definiteness and Substantial Content

In this article is explored the modern meaning of the concepts of "mechanism" and "implementation", and the use of these concepts in modern legal science. The author examines the legal mechanisms that are similar to the mechanism of implementation the decisions of European Court of human rights, namely: the mechanism of legal regulation, the social and legal mechanism of ensuring human rights, the mechanism of law enforcement activities, the mechanism of legal application. In the course of the study, the author identified common features with all of these legal mechanisms.

The author also explored the essence of legal mechanisms, such as: the mechanism of realization the decisions of European Court of human rights, the mechanism of infiltration the decisions of European Court of human rights, the mechanism for responding to decisions of the European Court of human rights, with the aim of determining the possibility of their use in science and the laws of the state. As a result of the study, the author proposed such a definition of "Mechanism of implementation the decisions of the European Court of human rights" - a set of legal means and methods used or applied by the public authorities in order to fulfill the obligations of the convention and affecting the consciousness and behavior of the subjects of law in order to prevent violations of human rights.

Keywords: mechanism, implementation, mechanism of implementation, mechanism of realization, mechanism of infiltration, mechanism of response, mechanism of law enforcement.

УДК 341.233:327.8

I. I. Камінський

ПРАВОМІРНЕ ЗАСТОСУВАННЯ НЕЗБРОЙНОЇ СИЛИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ

У статті констатовано, що застосування суб'єктами міжнародного права незбройної сили як здійснення впливу незбройними засобами треба розглядати як втручання, яке заборонено принципом невтручання у справи, що входять до внутрішньої компетенції іншої держави. Водночас убачається, що коли така незбройна сила є складником певних міжнародно-правових режимів, то її застосування є правомірним. З огляду на це, досліджено та систематизовано випадки правомірного застосування незбройної сили – винятки з принципу невтручання.

Ключові слова: застосування незбройної сили, принцип невтручання, примусові заходи, контрзаходи, зобов'язання erga omnes.

Постановка проблеми. Розвиток міжнародних відносин детермінує зміни в міжнародному праві. Потреби держав як основних акторів міжнародних відносин у захисті та просуванні своїх чи підтримуваних загальних інтересів на практиці нерідко обмежуються міжнародно-правовою заборонаю погрози чи застосування сили. Це зумовлює пошук нових, незбройних засобів досягнення власних інтересів та реалізацію їхнього потенціалу в міжнародних відносинах. Арсенал таких засобів може бути дуже різноманітним та включати, серед іншого, економічні, політико-дипломатичні, кібер-, інформаційно-психологічні інструменти тощо.

Очевидно, що реальний незбройний потенціал розвинених країн вищий, аніж нерозвинених, а також те, що такі засоби використовуються із більшою частотою, ніж військові дії.

Проте як демонструє практика, в одних випадках така незбройна сила (якщо під нею мати на увазі вплив вказаними незбройними засобами) застосовується в межах певних міжнародно-правових інститутів (наприклад, дії Радбезу ООН; односторонні контрзаходи держав чи міжнародних організацій тощо), а в інших – поза ними, тобто на розсуд держав у власних інтересах. З огляду на це допускається, що застосування незбройної сили, яке є складником певних міжнародно-правових режимів, вважається правомірним. Водночас убачається, що таке застосування без належної міжнародно-правової основи (обґрунтованості) є нелегітимним та становить порушення міжнародного права.

Оскільки в попередніх публікаціях автор уже досліджував міжнародно-правові підстави заборони застосування незбройної сили [1], метою цієї статті є з'ясування винятків із цієї заборони, тобто випадків її правомірного використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на новизну виділення концепту «незбройна сила», представники доктрини міжнародного права досліджували цю проблематику в межах суміжних тем, а саме: як складник інституту втручання, застосування сили (у широкому розумінні) тощо. Серед таких вітчизняних та зарубіжних учених свої праці цьому дискурсу присвятили В. А. Василенко, А. Кассезе, Дж. Кроуфорд, О. О. Мережко, М. І. Неліп, П. Маланчук та інші.

Формування цілей. Водночас мало уваги зверталося на з'ясування та систематизацію випадків правомірного застосування незбройної сили, міжнародно-правову природу таких винятків тощо. Вирішення зазначених питань є завданням цього дослідження.

Виклад основного матеріалу. За авторською концепцією застосуванням незбройної сили є здійснення впливу одним суб'єктом міжнародного права на іншого заходами, що не є збройними (незбройними заходами) з метою змінити поведінку останнього. Як зазначалось, у попередніх дослідженнях міжнародно-правової природи такого застосування доведено, що його треба розглядати як незбройну форму втручання, яка порушує принцип невтручання в справи, що належать до внутрішньої компетенції будь-якої держави [1]. Суть принципу невтручання викладено в Статуті ООН (ч. 7 ст. 2) у такій редакції: «Цей Статут жодною мірою не дає Організації Об'єднаних Націй права на втручання в справи, які належать до внутрішньої компетенції будь-якої держави, і не вимагає від Членів Організації Об'єднаних Націй представляти такі справи на розв'язання за порядком цього Статуту» [2]. Очевидно, що визначення механізму втручання безпосередньо залежить від з'ясування змісту «внутрішньої компетенції».

За часів діяльності Ліги Націй єдиною справою, що деякою мірою прояснила межі внутрішньої компетенції, була справа Про декрети щодо

громадянства Тунісу й Марокко. У консультативному висновку Постійна палата міжнародного правосуддя постановила, що «питання, яке винятково належить чи не належить до одноосібної юрисдикції держави є по суті відносним питанням; воно залежить від розвитку міжнародних відносин» [3].

Згодом нормативний зміст принципу невтручання було конкретизовано Міжнародним судом у рішенні в справі Про військову та напіввійськову діяльність у та проти Нікарагуа (Нікарагуа проти США) 1986 р. Крім того, у ньому Суд підтвердив, що принцип невтручання надлений звичаєво-правовою природою, тобто є імперативним для всіх суб'єктів міжнародного права, та роз'яснив, що «... з огляду на загальноприйняті формулювання, принцип [невтручання] забороняє всім державам чи групам держав втручатися безпосередньо або опосередковано у внутрішні та зовнішні справи інших держав. Заборонене втручання має, відповідно, стосуватися питань, які кожна держава, за принципом державного суверенітету, вільно вирішує. Одними з таких питань є вибір політичної, економічної, соціальної й культурної систем та формування міжнародної політики. Втручання є неправомірним, якщо воно здійснюється методами примусу щодо питань, вирішення яких має залишатися вільним» [4, п. 205].

Із вказаних положень правозастосовних актів міжнародних судових органів очевидно, що неможливо встановити точний обсяг внутрішньої компетенції держави, проте така компетенція обов'язково має впливати з державного суверенітету. Тобто, індикатором є те, чи володіє держава суверенними правами вільно вирішувати певні справи, щоб вони могли входити до її внутрішньої компетенції. Окрім того, застосування незбройної сили розглядатиметься як порушення принципу невтручання, якщо воно володітиме, власне, примусовим характером («здійснюється методами примусу») щодо таких справ.

Отже, як розтлумачив Міжнародний суд, критеріями втручання є: (1) примус; (2) щодо питань, які входять до внутрішньої компетенції держави. Убачається, що вони є визначальними як для правомірного, так і неправомірного втручання.

Отже, виходимо з того, що принцип невтручання містить імперативну заборону суб'єктам міжнародного права, серед іншого, застосовувати незбройну силу. Тобто, заборона на такі дії встановлена за загальним правилом як, наприклад, загальна заборона застосування збройної сили в міжнародному праві або заборона позбавляти людей життя (вбивати) в національному праві тощо. Існування таких загальних заборон допускає випадки, коли застосування збройної сили є правомірним ((наприклад, реалізація державами права на самооборону за Статутом ООН) чи позбавлення людини життя (наприклад, необхідна оборона в передбачених законом випадках)). Така ситуація прослідковується сьогодні й у контексті застосування не збройної сили, адже навіть у імперативному формулюванні принципу невтручання в Статуті ООН визнавалася можливість винятків з нього: «... однак цей принцип не стосується використання примусових заходів на підставі Розділу VII» [2]. Йдеться про дії Ради Безпеки ООН щодо

загроз миру, порушень миру та актів агресії, перші з яких регламентовані, власне, Розділом VII Статуту.

У Декларації про принципи міжнародного права в частині роз'яснення нормативного змісту принципу невтручання зазначено зокрема, що наведене тлумачення не може сприйматися «як таке, що зачіпає положення Статуту, які стосуються підтримки міжнародного миру й безпеки» [5]. Зауважимо, що за своєю міжнародно-правовою природою принцип невтручання не є абсолютним.

Згідно зі ст. 39 Статуту ООН «Рада Безпеки визначає існування будь-якої загрози миру, будь-якого порушення миру або акту агресії та надає рекомендації або вирішує те, які дії варто розпочати відповідно до статей 41 та 42 для підтримки або відновлення міжнародного миру й безпеки». Водночас ст. 41 передбачає, що «Рада Безпеки має повноваження вирішувати, які заходи, не пов'язані з використанням збройних сил, повинні застосовуватися для виконання її рішень, і вона може зажадати від Членів Організації застосування цих заходів. Вони можуть уміщувати повне або часткове припинення економічних відносин, залізничних, морських, повітряних, поштових, телеграфних, радіо або інших засобів сполучення, а також розрив дипломатичних відносин» [2].

Застосування «заходів, не пов'язаних з використанням збройних сил», власне, і є текстуально обумовленим винятком з принципу невтручання та розглядається в цілях дослідження як застосування незбройної сили. Тобто, конкретні акти незбройної сили, які Радбез за посередництвом спеціальних резолюцій «дозволяє» застосовувати державам («Рада Безпеки ... може зажадати від Членів Організації застосування цих заходів») задля припинення конкретної ситуації «загрози миру, порушення миру або акту агресії» не міститимуть порушення принципу невтручання з боку таких держав.

Як показує практика, серед таких незбройних заходів ООН найбільш ефективними й такими, що спричиняють для держав-порушниць найбільш серйозні наслідки, є економічні дії. Наприклад, після збройного вторгнення Іраку в Кувейт у 1990 р. Рада Безпеки запровадила, серед іншого, всезагальне торговельно-економічне ембарго проти держави-порушниці. Так, резолюцією 661 (1990) було передбачено, що всі держави повинні запобігати «імпорту на свою територію всіх товарів та продукції, вироблених в Іраку або Кувейті та експортованих із них після дати прийняття цієї резолюції» [6].

Убачається можливість держави (у цьому випадку – Іраку) здійснювати торговельні відносини є її суверенним правом, тому його обмеження принаймні в такий спосіб, як вказано в резолюції, чинять примус на Ірак, тобто має на меті зміну останнім своєї політики (припинення агресії). Отже, за критеріями, установленими Міжнародним судом, ініційоване Радбезом ембарго слід розглядати як втручання, тобто застосування незбройної сили, яке в цьому випадку є правомірним.

Проте в аналогічних та схожих випадках безпосередньо потерпілі держави також наділені за міжнародним правом інструментами захисту власних порушених прав та інтересів. Одним з таких інструментів є

застосування потерпілою державою контрзаходів для спонукання держави-порушниці припинити таке діяння та взяти на себе зобов'язання міжнародно-правової відповідальності. Оскільки суттю контрзаходів є чинення примусу на державу щодо частини її правосуб'єктності, то такі дії невідворотно є, по суті, втручанням у її внутрішню компетенцію. Тому в таких ситуаціях акти застосування незбройної сили потерпілою державою в режимі контрзаходів будуть правомірними.

Позаяк держави автономні в прийнятті рішення про застосування контрзаходів, такі дії є потенційним джерелом зловживань з огляду на суб'єктивну оцінку ситуації, що склалась. Звід правил щодо умов та обмежень, пов'язаних із застосуванням контрзаходів, міститься в Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 р. (далі – Статті). Зокрема ч. 1 ст. 50 регламентує, що контрзаходи не можуть стосуватися зобов'язання утримуватися від погрози силою чи її застосування, зобов'язань із захисту основних прав людини, зобов'язань гуманітарного характеру та інших зобов'язань, що випливають з імперативних норм загального міжнародного права [7].

Мабуть, контрзаходи будуть правомірною дією та винятком із заборони застосування незбройної сили, якщо держава, що їх застосовує, буде дотримуватися всіх необхідних вимог до контрзаходів, які містяться в Статтях. До таких належать: 1) наявність міжнародно-протиправного діяння; 2) спрямованість контрзаходів проти держави, яка вчинила міжнародно-протиправне діяння й не виконала свої зобов'язання щодо його припинення та здійснення відшкодування; 3) тимчасовий характер; 4) бажано зворотний характер; 5) пропорційність – сумірність із завданою шкодою з урахуванням тяжкості протиправного діяння й порушених прав.

Тобто, пропорційність має оцінюватися з погляду не тільки «кількісного» елемента завданої шкоди, а й «якісних» чинників, таких, як важливість захищених порушеною нормою інтересів та серйозність порушення. Критерій пропорційності контрзаходів був предметом дослідження під час розгляду багатьох справ Міжнародним судом ООН, тому можна дійти висновку, що він розглядається міжнародно-правовою практикою як основний у процесі визначення правомірності контрзаходів.

Критерій пропорційності попереджає застосування не тільки контрзаходів, що переважають за шкодою та наслідками, а й таких, що не досягають мінімально необхідного рівня задля припинення правопорушення винною державою. Як заявляв свого часу суддя МС ООН С. Швельб: «у разі дій, застосованих з конкретною метою відбити й припинити збройний напад, пропорційність не означає більшої чи меншої відповідності дій вчиненому нападові, а ступінь правомірності таких дій треба визначати за допомогою потенціалу забезпечити припинення збройного нападу» [4, п. 212].

Загальновідомо, що контрзаходи є діями винятково потерпілої від міжнародного правопорушення держави, проте аналогічні за змістом акти за деяких обставин можуть застосовувати й інші держави поряд з потерпілою, до того ж такі акти будуть правомірним винятком з принципу невтручання.

Однак треті держави мають право застосовувати такі примусові заходи тільки, якщо міжнародно-протиправне діяння стосувалося порушення зобов'язання щодо міжнародного співтовариства загалом. Щодо цього ще Е. де Ваттель писав: «якщо будь-яка нація відкрито порушує справедливість, зневажаючи права інших ..., то вищий інтерес безпеки людського співтовариства дає іншим націям право об'єднатися для відсічі та покарання такої нації» [8, с. 253].

Такий виняток з принципу невтручання ґрунтується на концепції зобов'язань *erga omnes*, за якою кожна суверенна держава як учасник міжнародних правовідносин наділена зобов'язаннями універсального характеру перед усією світовою спільнотою загалом. Водночас слід зазначити, що на сьогодні немає вичерпного переліку таких зобов'язань. Важливим орієнтиром у цьому контексті є положення рішення Міжнародного суду в справі *Barcelona Traction* 1970 р., у якому як приклади зобов'язань *erga omnes* названо «оголошення поза законом актів агресії та геноциду» та «принципи й норми, що стосуються основних прав людини, охопно із захистом від рабства та расової дискримінації» [9, п. 34]. У своєму рішенні в справі Про Східний Тимор (Португалія проти Австралії) 1995 р. Суд уніс до цього переліку також право народів на самовизначення [10, п. 29].

Тому на сьогодні, якщо певна держава порушить одне із зобов'язань *erga omnes*, створивши загрозу міжнародному миру й безпеці та розраховуючи на недієвість Ради Безпеки, вона може стати об'єктом застосування незбройної сили для припинення порушення. До прикладу, протягом «арабської весни» 2011 р. ЄС та США відповіли на порушення прав людини в Лівії, Сирії та Ірані замороженням приватних активів державних службовців, які організовували такі порушення [11]. Треба зазначити, що кожен з таких випадків застосування незбройної (економічної) сили здійснювався без авторизації Радбезу, проте супроводжувався вказівкою на мету дій – примусити винну державу поважати права людини (одне із зобов'язань *erga omnes*).

Убачається, що такий виняток з міжнародно-правової заборони застосування незбройної сили здатен бути найбільш дієвим інструментом впливу на державу-порушницю. Адже, якщо порушення сталося проти країни з низьким економічним потенціалом, то сумнівно, що її незбройні контрзаходи будуть ефективними для припинення порушення зокрема. Крім того, очевидно, що майже кожна дія Ради Безпеки є предметом міжнародних політичних домовленостей і дипломатичних маневрів, разом із можливою реалізацією постійним членом права вето. Тому відповідь Радбезу в спосіб запровадження дій у порядку Розділу VII щодо держави-порушниці може не бути настільки швидкою та переконливою або може взагалі не відбутись, що нерідко траплялось.

У міжнародному праві передбачений ще один подібний за принципом дії інститут, у межах якого допускається (навіть зобов'язується) правомірне втручання (переважно групою держав) у внутрішню компетенцію держави, причому як збройними (військовими), так і незбройними методами. Йдеться насамперед про реалізацію концепції *Responsibility to Protect* («обов'язок

захищати»). Згідно з нею, якщо в конкретній державі зафіксовано порушення прав людини *ad extra* (геноцид, етнічні чистки, воєнні злочини та злочини проти людяності), міжнародне співтовариство (за посередництвом окремих держав) зобов'язане вжити всіх необхідних заходів для припинення таких порушень [12, с. 13]. Ще під час Конференції в Сан-Франциско підкреслювалось, що забезпечення дотримання й безпосередній захист прав людини залишаються внутрішньою справою кожної держави-члена ООН, але поряд із цим зазначалось, що «у разі, коли такі права і свободи жажливо зневажаються, і це створює ситуацію, яка загрожує миру чи перешкоджає здійсненню постанов Статуту, тоді вони перестають бути винятковою справою кожної держави» [13, с. 121].

У Підсумковому документі Всесвітнього саміту 2005 р., затвердженого резолюцією ГА ООН 60/1 від 16 вересня 2005 р., держави виявили єдність позицій щодо того, що акти геноциду, воєнних злочинів, етнічних чисток та злочинів проти людяності є загрозою міжнародному миру, а також те, що держави повинні (зобов'язані) використовувати заходи відповідно до Розділів VII і VIII Статуту ООН для припинення таких актів. Наявність цих чотирьох злочинів є піддунтям застосування гуманітарних та інших заходів відповідно до Розділу VII Статуту ООН [14].

З огляду на це, видається, що в нормативному плані застосування незбройної сили в межах концепції «обов'язок захищати» є ще одним винятком з принципу невтручання. Таке твердження підкреслюється тим, що загальноприйнятою вважається реалізація концепції «обов'язок захищати», а саме обов'язку реагувати (одного з компонентів концепції) інструментами як військового, так і невійськового характеру. Очевидно, що на практиці більшого поширення набуло звернення до інструментів військового характеру, проте у концепції незбройної сили зацікавленість викликає саме група невійськових заходів.

До цієї групи передусім входять економічні, політичні й дипломатичні санкції, констатує В.І. Любашенко [12, с. 12]. Міжнародна комісія з питань втручання та державного суверенітету у доповіді «Обов'язок захищати» 2001 р. під поняттям «санкції» мала на увазі не лише санкції міжнародної організації як «колективний захід реагування, що носить інституційний характер» [15, с. 234], але й контрзаходи окремих держав. Хоча такі дії в режимі «*r2r*» здійснюються у формі вже досліджених заходів Радбезу за Розділом VII Статуту ООН та контрзаходів держав, тут вони наділені іншою міжнародно-правовою природою, адже реалізуються в межах окремої концепції. Це дає підстави розглядати такі заходи як окремий випадок застосування незбройної сили та, відповідно, виняток із заборони втручання до внутрішньої компетенції держав.

Висновки. За підсумками проведеного дослідження доходимо кількох висновків. Застосування незбройної сили з огляду на свій характер має розглядатися як незбройна форма втручання, що порушує міжнародно-правовий звичай та одноимений принцип щодо невтручання в справи, які належать до внутрішньої компетенції будь-якої держави.

Водночас принцип невтручання не є абсолютним та передбачає винятки – випадки правомірного застосування незбройної сили. Такі винятки не є уніфікованими, а належать до різних міжнародно-правових інститутів, а також витікають як зі звичаєвих норм, так і з писаного міжнародного права. До системи випадків правомірного застосування незбройної сили належать передусім дії Ради Безпеки ООН щодо загроз миру, порушень миру та актів агресії, перші з яких регламентовані Розділом VII Статуту. Цей виняток випливає безпосередньо з принципу невтручання в редакції Статуту ООН.

Другим винятком є застосування незбройної сили в режимі контрзаходів як засобу схиляння держави-порушниці до припинення свого міжнародно-протиправного діяння та здійснити відшкодування. Водночас такі контрзаходи обов'язково мають відповідати критеріям, закріпленим у Статтях 2001 р.

Третім винятком є застосування незбройної сили проти держави-порушниці з боку третіх держав, якщо міжнародно-протиправне діяння такої держави стосувалося порушення зобов'язання щодо міжнародного співтовариства загалом (зобов'язання *erga omnes*).

Також до системи випадків правомірного застосування незбройної сили належить реалізація державами заходів незбройного (невійськового) характеру в межах концепції «обов'язок захищати».

Використані джерела:

1. Каминский И. И. К вопросу о международно-правовом регулировании применения невооруженной силы. *Традиции и инновации в праве*: материалы междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 20-летию юрид. фак. и 50-летию Полоц. гос. ун-та, (Новополоцк, 6-7 окт. 2017 г.) : в 3 т. / Полоц. гос. ун-т, Регион. учеб.-науч.-практ. Юрид. центр; редкол.: И.В. Вегера (отв. ред) [и др.]. Новополоцк : Полоцкий государственный университет, 2017. Т. 1. С. 208-209.

2. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unic/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf.

3. PCIJ Advisory Opinion No. 4 (1923). URL : http://www.icj-cij.org/pcij/serie_B/B_04/Decrets_de_nationalite_promulgues_en_Tunisie_et_au_Maroc_A_vis_consultatif_1.pdf.

4. Case concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) // I.C.J. Rep. 1986. URL: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>.

5. General Assembly Resolution A/RES/2625 (1970). URL: <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm>.

6. Security Council Resolution 661 (1990). URL : <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/11/IMG/NR057511.pdf?OpenElement>.

7. Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts adopted by the International Law Commission at its fifty-third session 2001 (UN Doc. A/56/10). URL : <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a5610.pdf>.

8. Ватгель Эмер де. Право народов / пер. с франц. Москва : Госюриздат, 1960. 719 с.

9. Case concerning The Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain) // I.C.J. Rep. 1970. URL : <http://www.icj-cij.org/files/case-related/50/050-19700205-JUD-01-00-EN.pdf>.

10. Case concerning East Timor (Portugal v. Australia) // I.C.J. Rep. 1995. URL : <http://www.icj-cij.org/files/case-related/84/084-19950630-JUD-01-00-EN.pdf>.

11. EU imposes sanctions on Syrian officials - Channel 4. URL : <https://www.channel4.com/news/eu-imposes-sanctions-on-syrian-officials>.

12. Любашенко В. І. Концепція «обов'язок захищати» як гарантія захисту основоположних прав людини в міжнародному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2017. 22 с.

13. Неліп М. І., Мережко О. О. Силовий захист прав людини: питання легітимності в сучасному міжнародному праві. Київ : Наукова думка, 1998. 188 с.

14. General Assembly Resolution A/RES/60/1 (2005). URL : <http://www.un.org/womenwatch/ods/A-RES-60-1-E.pdf>.

15. Cassese A. International Law . Oxford : Oxford University Press, 2001. 469 p.

Стаття надійшла до редколегії 01.03.2018

Каминский И. И. Правомерное применение невооруженной силы: концептуальные основания

В статье констатируется, что применение субъектами международного права невооруженной силы как осуществление влияния невооруженными средствами следует рассматривать как вмешательство, запрещенное принципом невмешательства в дела, входящие во внутреннюю компетенцию другого государства. В то же время, когда такая невооруженная сила является составляющей определенных международно-правовых режимов, усматривается, что её применение является правомерным. В связи с этим исследуются и систематизируются случаи правомерного применения невооруженной силы – исключения из принципа невмешательства.

Ключевые слова: применение невооруженной силы, принцип невмешательства, принудительные меры, контрмеры, обязательства erga omne.

Kaminskyi I. Legitimate Use of Non-armed Force: Conceptual Basis

The article draws attention to the fact that the prohibition of intervention in the internal affairs of any state, established by the principle of non-intervention, is not absolute. In this regard, the Author analyzes and systematizes cases of legitimate use of non-armed force (coercion) that are exceptions to the principle of non-intervention. The first exception is enshrined directly in the UN Charter (Chapter VII), according to which the prohibition of non-intervention principle does not applies to the actions of the UN Security Council with respect to threats to the peace, breaches of the peace and acts of aggression.

The second exception is the use of non-armed countermeasures as a mean of inciting an offender state to stop an internationally wrongful act. To put it in other words, if an internationally wrongful act is committed against the state, it has the right to use non-armed force against the offender state in the form of countermeasures, which must comply with the criteria set forth in the 2001 Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts.

The third exception is the use of non-armed force against an offender state by third states in case when the internationally wrongful act of the first one related to a violation of the obligation towards the international community as a whole (*erga omnes* obligations).

In addition, the Author considers the implementation of non-military measures by states within the concept of "Responsibility to protect" as an exception to the international legal prohibition of the use of non-armed force. Although such actions are carried out in the form of countermeasures and the actions of the Security Council under Chapter VII, which have been already investigated, here such measures have another legal nature, since they are implemented within the framework of a separate concept. This fact gives grounds to consider such measures as a freestanding exception to the prohibition of intervention in the internal affairs of states.

Keywords: the use of non-armed force, the principle of non-intervention, coercive measures, countermeasures, *erga omnes* obligations.

УДК 342.572

В. Ф. Нестерович | **КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ УТВЕРДЖЕННЯ
ГРОМАДСЬКИХ ОБГОВОРЕНЬ В УКРАЇНІ**

У статті розкрито конституційно-правове утвердження громадських обговорень в Україні. Указано, що проведення громадських обговорень проєктів нормативно-правових актів забезпечує впровадження в державотворчі процеси принципів гласності та прозорості, конкуренції протилежних поглядів, які були висловлені різними соціальними та корпоративними групами, можливості вибору найбільш оптимального вирішення певного питання, що має важливе значення під час прийняття нормативно-правових актів. Зроблено висновок, що недосконале законодавство та відсутність міцних демократичних традицій в Україні суттєво зменшують ефективність цієї форми впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів.

Ключові слова: конституційно-правове утвердження, громадськість, громадські обговорення, проєкти нормативно-правових актів, Україна.

Постановка проблеми. Інститут громадських обговорень має досить виразні історичні корені. Громадські обговорення почали практикуватися ще в перші роки радянської влади, задовго до їх конституційно-правового утвердження в Україні. Зокрема, у грудні 1917 – січні 1918 рр. широко обговорювався Декрет про відокремлення церкви від держави та окремі розділи Конституції РРФСР 1918 р., а з 1922 р. обговорювалися проєкти кодексів про шлюб, сім'ю та опіку в союзних республіках. Пізніше, протягом 1926-1927 рр., на обговорення було винесено проєкт «Загальних основ землекористування та земельного устрою», а в 1927-1928 рр. предметом обговорень стають звіти депутатів Рад усіх рівнів перед виборцями [1, с. 139-140].

Успішне проведення радянською владою громадських обговорень щодо низки проєктів нормативно-правових актів, посприятило застосуванню цієї форми народовладдя при розробці Основного Закону – Конституції СРСР 1936 р. Зокрема, Президією ЦВК СРСР 11 червня 1936 року було прийнято рішення про опублікування проєкту Конституції СРСР для